

духовної приналежності, зовнішніх і внутрішніх показателів.

Ключевые слова: соматизм, соматический, соматическая лексика, части тела человека, семантика.

Summary

In this article we analyzed the theoretical foundations of systems research semantic significance of somatic vocabulary, we gave the definition of the terms “somatism” and “somatic”, we presented the basic classification of somatic vocabulary depending on the nature of the category, semantics, function, material and spiritual identity, internal and external indicators

Keywords: somatism, somatic, somatic vocabulary, parts of the body, semantics.

УДК 811.163.1'373

Тончева Хр. М.,
доктор по филология,
Пловдивски университет
“Паисий Хилендарски”
(България)

ЗА ЛЕКСИКАЛНО-СЕМАНТИЧНАТА ДУБЛЕТНОСТ В ПРЕПИСИТЕ НА БОГОЯВЛЕНСКИЯ ЧИН

Синайският евхологий (требник, молитвеник, Euchologium Sinaiticum) е глаголически паметник от X век. По-голямата му част днес се съхранява в Синайския манастир “Св. Екатерина”. Досега паметникът има две издания [12], [14]. Подготвя се и трето издание на целия ръкопис с паралелни гръцки текстове.

През 1975 г. се откриват нови 28 листа от паметника, които сега се съхраняват в манастира под сигнатура MS 1/N [16]. Заедно с всичките си части днес ръкописът обхваща 133 л., съдържа Молитви за всяка потреба (за жътва, за сеитба, за гроздобер, над болни и недъгави и мн. др.), различни чинопоследования (чинове), както и “Заповеди на светите отци” (списък от наказания). В него е запазен най-ранният препис на *Чин на Свето Богоявление*. Началото на Чина е запазено именно в тези новооткрити листове, което създава възможност да се реконструира цялостният текст, който е от първостепенна важност в православната литургична традиция. В навечерието и на самия празник Богоявление или Кръщение Господне (6 януари н.с.) се извършва Велик или Богоявленски водосвет. Текстове в Богоявленския чин съпровождат и илюстрират тази древна ритуална практика.

Цялостното проучване на този ранен и важен паметник е изключително актуална задача в палеославистиката. Актуалността на разработваната тема и изборът на методология се определят от факта, че през последните десетилетия се очертават различни модерни направления в палеославистиката като археография и каталогизация на писмените паметници, появяват се международни проекти за дигитализация на европейското културно-историческо наследство, в което славянските ръкописи заемат внушително място [17].

Съвременният облик на евхологичните текстове е регистриран в литургичните справочници и книги, по които се извършва и днес богослужението.

Той съществено се отличава от този на старобългарските текстове от X век, което поражда необходимостта от цялостно изследване и сравняване на многобройните налични по-късни апографи, запазени до наше време. Необходимо е да бъдат проследени промените (редакции, рецензии) в богослужебната организация и преподаването на текстовете, някои от които са наследени още от старобългарския протограф, а редица други – новопреведени от гръцки.

В досегашните медиевистични изследвания на славянското ръкописно наследство ехнологичните книги не са били подлагани на толкова цялостни изследвания, в сравнение с останалите богослужебни книги (Евангелието, Апостола, Псалтира, Паримейника и др.), въпреки усилията на отделни учени през последните десетилетия. С оглед на рязко нарасналата потребност от критично и прецизно установяване на ръкописния текст в цялостната славянска текстологична традиция (X–XIX век) е необходимо е да бъде направено едно задълбочено проучване на историята на ехнологичните текстове (молитви, чинопоследования, евангелски и апостолски цитати, канони, тропари, стихирни, псалми и пр.), включени в състава на служебниците и требниците. Досегашните ми изследвания в тази насока доведоха до значителен напредък в проучването на част от ехнологичните текстове [7; 8].

Целта на настоящото изследване е проучване и публикуване на лексикално-семантични дублети, регистрирани в *Чина на Свето Богоявление* – по всички известни и достъпни за изследване ръкописи от XIII до края на XVIII в. Методите за подобно историческо изследване са диахронни, най-вече езиково-текстологични.

В статията са изнесени лексикално-семантичните дублети, регистрирани в славянските преписи на *Чина на Свето Богоявление* – български, сръбски и руски. Тези апографи са преписвани в продължение на цели 6 века – от XIII чак до XVIII в. и се пазят в различни книгохранилища в България, Сърбия, Русия, Атон. Изследването включва данни от над 40 ръкописни паметника (български, сръбски, руски, църковнославянски), съхранявани в български и чужди книгохранилища. Повечето от тях съм използвала de visu и по микрофилми, а тези от руските библиотечни сбирки – по техните сканирани копия online. Поради ограничения обем на статията се публикуват дублетите, регистрирани в Богоявленските текстове от новооткритите листове на глаголическия паметник. Първата посочвана лексема е от Синайския ехнологий. Ръкописите са цитирани по техни условни съкращения, изведени в края на статията. Гръцките лексикални форми са цитирани по съответните издания на гръцките ехнологии [2; 13; 15].

ДНЪКОНЪСТВА СН ÷ Син Евх 11 r [16, 78].

Бальство 11 r – **врачевание** С-961 – **врачство** X-378, X-169, X-170, С-251, С-624 – *ιατρειᾶ*

ДѢТѢВЪ 11 г, 3Т, С-961, Х-378, Х-169, С-251, С-256 – **ΔΕΥΣΤΕΙΟ** Х-170, Х-383 – ἐνέργεια

Посълати 11 г, 3Т, С-256 – **βλαγοпосълати** С-251 – **низъпосълати** Х-383 – гр.?

СВАТЪЗИНИ 11 г, С-251 – **благословение** Х-383 – гр.?

СВАТЪЗИНИ 11 г, С-961 – **сващение** С-256 – **очищение** Х-378, Х-169 – гр. ?

ПѢ ВЪ ТАНИЖ МОЛНТЪ СА . ГІ ѿсѣ ѣдиночадъзи снѣ .

Син Евх 11 v [16, 78], Barb. gr. 336 [15, 122–123], [2, 90].

Благость 12 г, С-961, П-83, С-250, С-253, С-255, С-969, С-971, Х-383, ТСЛ-216, ТСЛ-224, ТСЛ-225, ТСЛ-220 – **благостъзини** РНБ-519, 3Т, С-961, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, С-241, С-248, С-251, С-256, С-612, С-613, С-617, С-621, С-624, С-970, С-1162, П-87, П-90, АврСб – **ἀγαθότης**

Божьи 12 г, РНБ-519, 3Т, С-961, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, С-241, С-248, С-250, С-251, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-621, С-970, С-971, С-1162, П-83, П-87, П-90, АврСб – **божьствънъ** Х-383, С-253, С-624, С-969, ТСЛ-216, ТСЛ-224, ТСЛ-225, ТСЛ-220 – **τεῖος**

Божьи 12 г, С-961, С-251 – **божьствънъ** РНБ-519, 3Т, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, Х-383, С-241, С-248, С-250, С-253, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-621, С-624, С-969, С-970, С-971, С-1162, П-83, П-87, П-90, АврСб, ТСЛ-216, ТСЛ-224, ТСЛ-225, ТСЛ-220 – **τεῖος**

Величїе 11 v, РНБ-519, 3Т, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-972, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АврСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170 – **величьство** Х-383, С-253, С-624, С-969, С-971, ТСЛ-216, ТСЛ-224, ТСЛ-225, ТСЛ-220 – **μεγαλωσύνη**

Величїе 11 v, РНБ-519, 3Т, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-972, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АврСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170 – **величьство** С-961 – **великодѣйствиє** Х-383, С-253, С-624, С-969, С-971, ТСЛ-216, ТСЛ-224, ТСЛ-225, ТСЛ-220 – **μεγαλουργήμασιν**

Вѣчьнъ 11 v, РНБ-519, 3Т, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-972, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АврСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170 – **иже отъ вѣка** Х-383, С-253, С-624, С-969, С-971, ТСЛ-216, ТСЛ-224, ТСЛ-225, ТСЛ-220 – **ἐπὶ τοῖς ἀπ' αἰῶνος**

Гръшьникъ 12 г – **гръшьнзи** РНБ-519, С-961, С-250, С-251, С-253, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-971, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АврСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, Х-383, С-253, С-624, С-969, С-971, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **сзмѣриенъ** С-241, С-248, С-972 – **прѣгрѣшение 3Т** – ἀμαρτωλός

Дати 12 г, РНБ-519, 3Т, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-969, С-970, С-972, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АвСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170 – **подати** С-961 – **даровати (са)** С-253, С-624, С-969, С-971, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, Х-383, С-624 – διδόναι

Єдиночадъ 11 v, РНБ-519, 3Т – **єдинородьнъ** С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-969, С-970, С-971, С-972, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АвСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, Х-383, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **μονογενής**

Жизнь 11 v, РНБ-519, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-972, С-1162, П-83, П-87, П-90, АвСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, Х-383, ТСП-216, ТСП-220 – **животъ** С-253, С-624, С-969, С-971, ТСП-224, ТСП-225 – **τῆς ζωῆς**

Изволити са 12 г, РНБ-519, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-972, С-1162, П-83, П-87, П-90, АвСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170 – **сзподобити са** ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220, С-971 – **прѣтрьпѣти** Х-383 – ὑπομένειν

Истъ 11v – **истиньнъ** РНБ-519, 3Т, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-969, С-970, С-971, С-972, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АвСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, Х-383, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **ὁ ἀληθινός**

Милосръдые 12 г, РНБ-519, 3Т, С-961, С-241, С-248, С-250, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-972, П-83, П-87, П-90, Авр, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170 – **благотробие** Х-383, С-624, С-969, С-971, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **благодарие (!)** С-253 – **εὐσπλαγχνία**

Мѣра 12 г, РНБ-519, 3Т, С-961, С-241, С-248, С-250, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-972, П-83, П-87, П-90, Авр, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, Х-383 – **число** ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220, С-253, С-969, С-971, С-624 – **мѣтрон**

Син Евх (неясно) 12 г – **низити сλ** ΡНБ-519, 3Т, С-251 – **сзнити сλ**, С-961, С-241, С-248, С-250, С-624, С-969, С-971, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-972, **сзмърити сλ (!)** С-1162, П-83, П-87, П-90, Авр, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170 – **сзнити** ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220, С-253, С-969, С-971, С-624 – **συνκατάγειν**

Ниць 12 г, ΡНБ-519, 3Т, С-961, С-241, С-248, С-250, С-255, С-256, ницета С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, ницета С-970, С-972, П-83, П-87, П-90, АвСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, Х-383 – **ουβοργъ** ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220, С-253, С-969, С-971, С-624 – **πτωχός**

Облѣшти сλ 12 г, ΡНБ-519, 3Т, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-969, С-970, С-972, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АвСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170 – **одѣлати сλ** ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220, С-971, Х-383 – **περιβάλλειν**

Обѣтованье 12 г, ΡНБ-519, 3Т, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-969, С-970, С-972, С-1162, П-83, П-87, П-90, АвСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170 – **обѣцание** Х-383, С-253, С-624, С-969, С-971, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **ἐπαγγελία**

Осватити 11 v + ΡНБ-519, 3Т, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-969, С-970, С-971, С-972, С-1162, П-83, П-87, П-90, АвСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **озарити** Х-383, С-624 – **καταυγάσειν**

Окропити (?) 12 г, С-251, С-1162 – **взскропити** ΡНБ-519, 3Т, С-241, С-248, С-250, С-253, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-969, С-970, С-971, С-972, С-624, П-83, П-87, П-90, АвСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, Х-383, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **взълнати** С-961

ῥαντίσειν

Плзть 12 г, ΡНБ-519, 3Т, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-969, С-970, С-972, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АвСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170 – **сзмъшение** ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, **сзмотрѣние (!)** ТСП-220, Х-383, С-253, С-624, С-971 – **φύραμα**

Помзшлєние 11 v, ΡНБ-519, 3Т, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-972, С-624,

C-1162, П-83, П-87, П-90, Авр, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170 – **μῦσις** Х-383, С-253, С-624, С-969, С-971, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **διάνοια**

Ποπῶ 11 v, РНБ-519, ЗТ, С-251, ТСП-220 – **ιερῶσι** Х-378, Х-169, Х-170, Р-37, Р-38, П-90, С-250, С-621, С-967 – **σβασιῆνικῶ** Р-35, П-83, П-87, С-255, С-256, С-612, С-613, С-619, Авр, С-969, С-971, С-624, Х-383, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225 – **ὁ ἱερεὺς**

Πорожденье (?) 12 r, РНБ-519, ЗТ, С-961, Р-35, Р-37, С-251, С-253, С-619, С-624, С-969, С-971, С-1162, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **βῆσιτις** Х-378, С-250, С-255, С-613, С-621, С-970 – **πακῶβῆσιτις** С-256, С-612, С-617, С-241, С-248, С-255, Р-38, П-83, П-87, АвСб, Х-170 – **πακῶпорожденье** Х-169, П-90, С-972, Х-383 – **ἀναγέννησις**

Приятно 12 r, РНБ-519, ЗТ, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-255, С-969, С-971, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-969, С-970, С-972, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АврСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170 – **βлагоприятно** ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220, Х-383, С-624 – **εὐπρόσδεκτος**

Родъ 12 r, С-961, С-251, С-1162 – **κῆστις** РНБ-519, ЗТ, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-624, С-969, С-971, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-972, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АврСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **φύσις**

Свобода (?) 12 r, РНБ-519, ЗТ, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-624, С-969, С-971, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-972, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АврСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **σвобождение** С-971, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220, Х-383 – **ἐλευθερία**

Славьнъ 12 r, С-961 – **ποκλιτικῶ** ЗТ, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-969, С-970, С-971, С-972, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АврСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, Х-383, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **φ** С-251 – **προσκυνητός**

Сзпасьнъ 11 v, РНБ-519, ЗТ, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-624, С-969, С-971, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-972, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АврСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **сзпасительнъ** Х-383 – **σωτήριος**

Ταίνα 12 γ, ΡΗΒ-519, 3Τ, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-253, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-971, С-972, С-1162, П-83, П-87, П-90, АвСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170 – **ταίνηство** Х-383, С-253, С-624, С-969, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **μυστήριον**

οὐστροити 12 γ, С-961, Х-383 – **приставити 3Т** – **пристроити** Х-378, С-250, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-621, С-970, П-90, Р-35, Р-37 – **пристроуити** ΡΗΒ-519 – **присвоити** Х-169, Х-170, АвСб, П-87, Р-38, С-241, С-248, С-253, С-619, С-969, С-972, С-624 – **прѣтворити** П-83 – **сѣтворити** С-251 – **οὐставити** ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **ἀποκαθιστάναи**

Χвала 11 ν, ΡΗΒ-519, 3Τ, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-972, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АвСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170 – **благодарение** Х-383, С-253, С-624, С-969, С-971, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **εὐχαριστία**

Ἡδρα 11 ν, ΡΗΒ-519, 3Τ, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-972, С-624, С-1162, П-83, П-87, П-90, АвСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170 – **нѣдра** Х-383, С-253, С-624, С-969, С-971, ТСП-216, ТСП-224, ТСП-225, ТСП-220 – **κόλπος**

Тройце ѣдиносѣщньн ... прѣвѣжствьнаа ... бл҃гословенаа

(Молитва на ерусалимския патриарх Св. Софроний)

Син Евх 12 ν [16, 79], [12, 639–643].

Вельми (?) 12 ν – **възъгласно** С-969 – **велегласно** С-253, С-624, Х-383 – **велииѣмь гласомь** Р-37 – **μεγαλοφώνως**

ѣднносѣщньнъ 12 ν – **прѣсѣщньнъ** С-971 – **прѣсѣщньствьнъ** Р-37, С-624, Х-383 – **ὑπερούσιος (?)**

В тази молитва са посочени малко на брой лексикално-семантични дублети, понеже в по-късната евхологична традиция нейният текст е преведен от различни гръцки източници.

Изнесенят лексикален материал е безспорно свидетелство за многобройни систематични и целенасочени книжовни намеси в глаголическия текст на Син Евх. Регистрирани са множество синонимни разнокоренни лексикални форми, напр. **вальство 11 γ** – **врачьество** – **ἰατρειᾶ**, **жизнь 11 ν** – **животъ** – **τῆς ζωῆς**, **изволити са 12 γ** – **сѣподобити са** – **ὑπομένειν**, **мѣра 12 γ** – **число** – **μέτρον**, **нищъ 12 γ** – **οὐβογъ** – **πτωχός**, **овлѣшти са 12 γ** – **одѣвати са** – **περιβάλλειν**, **освѣтити 11 ν** – **οζарити** – **καταυγάζειν**, **плѣть 12 γ** –

сѣмѣшениѣ – φύραμα, попъ 11 v – иерѣи свѣщеникѣ – ὁ ἱερεὺς, родъ 12 г – кестѣство – φύσις.

Друга тенденция, която може да се отбележи, е към увеличаване на композитните образувания в по-късните преписи, в повечето случаи в резултат от прецизирането спрямо гръцките образци или от превеждането на други източници, напр: посълати 11 г – благопосълати – низъпосълати, величине 11 v – великодѣйствиѣ – μεγαλουργήμασιν, милосръдѣе 12 г – благожтробине – εὐσπλαγχνία.

Налице е активизиране на определени суфиксни морфема, като –ние, –ство, –ствънъ, напр: свѣтъни 11 г – свѣщение, божьи 12 г – божѣствънъ – теῖος, величине 11 v – величѣство – μεγαλουργήμασιν, свобода 12 г – свобождениѣ – ἐλευθερία, таина 12 г – таинѣство – μυστήριον, хвала 11 v – благодарениѣ – εὐχαριστία.

Сверяването с гръцките извори е довело и до синонимната подмяна на монолексеми с предложни конструкции, напр: вѣчьнъ 11 v – иже отъ вѣка – ἐπὶ τοῖς ἀπ' αἰῶνος. В по-редки случаи се наблюдава и стремеж към префиксация: дати 12 г – подати – διδόναι.

Обилният лексикален материал, регистриран при съпоставителното проучване на новооткритите Богоявленски текстове и техните по-късни наследници, потвърждава наличието на конкретни лексикално-текстови редакции на проучвания *Чин на Свето Богоявление* през различните исторически периоди от съществуването на българския книжовен език. Още през XIII век са започнали тези целенасочени текстологични процеси, които са обхванали не само молитвите, чинопоследованията, но и всички останали компоненти, включени в състава на евхологичните книги. Последните коректорски следи са регистрирани чак през XVIII век, което доказва хипотезата за многобройни ревизии и прецизни сверявания на евхологичните текстове както със старогръцките образци, така и с архаични апографи, пряко свързани с глаголическия Синайски евхологий от X век.

УСЛОВНИ СЪКРАЩЕНИЯ НА ИЗПОЛВАНИТЕ РЪКОПИСИ

Библиотека при Хилендарския манастир в Света гора

X-167: Требник от II половина на XV в., 352 л., ресавски [1, 99].

X-169: Требник от последната четвърт на XV в., I+193 л., ресавски [1, 100].

X-170: Требник на поп Рашо от 1656 г., 176 л., ресавски [1, 100].

X-378: Требник от първата четвърт на XV в., 345 +1 л., ресавски [1, 148].

X-383: Велик требник от 1782 г., III+193+1 л., църк.-славянски [1, 151].

Народна библиотека “Св.св. Кирил и Методий” – София

C-241: Требник от XV в., 56 л., ресавски [9, 153].

- С-246: Требник от XVI в. 166 л., ресавски [9, 157].
С-248: Требник от XVI в., 173 л., ресавски [9, 158].
С-250: Требник от края на XVI или нач. на XVII в., 204 л., български [9, 159–160].
С-251: Требник от 1641 г. бълг. двуюсов, двуеров, 160 л. [9, 160–161].
С-253: Требник от XVII в., 131 л., сръбски [9, 162].
С-255: Служебник с требник от XV в., български, 53 л. [9, 163].
С-256: Служебник с требник от XV-XVI в., 151 л., сръб. [9, 164].
С-612: Требник от XV-XVI в., 228 л., ресав. [11, 118–119].
С-613: Требник от XV-XVI в., 185 л., сръб. [11, 119–121].
С-617: Требник от XVI в., 141 л., бълг. [11, 125–126].
С-619: Требник от XVI в., 135 л., сръбски [11, 127–128].
С-621: Требник от XVII в., 285 л., ресав. [11, 129–132].
С-622: Требник от XVII в., 165 л., ресав. [11, 132–138].
С-624: Требник и месецослов от 1737, 399 л., сръб. [11, 138–142].
ЗТ: Зайковски требник № 960 от XIV в., 95 перг. л., бълг. [5, 114–115].
С-961: Требник от XIV в., 97 перг. и харт., сръб. [5, 115].
С-967: Требник от края на XVI или нач. на XVII в. [5, 118–119].
С-969: Требник от XVII в. [5, 120].
С-970: Требник от XVII в. [5, 120–121].
С-971: Требник на Димитър Йоанович от XVII в. [5, 121–123].
С-972: Требник на даскал Филип от 1685 г., 135 л., сръб. [5, 123–124].
С-1162: Требник от края на XVI или нач. на XVII в., 288 л., сръб. [6, 21–22].
- Народна библиотека “Иван Вазов” – Пловдив**
АвСб: Аврамов сборник от 1674 г., ресав. [10, 173–181].
П-83: Требник от XVI в., 233 л., ресав. [10, 50–52].
П-86: Требник от 1686 г., 155 л., ресав. [10, 54–55].
П-87: Требник от XVII в., 168 л., ресав. [10, 55–56].
П-90: Требник от XVI-XVII в., 119 л., ресав. [10, 61–61].
- Библиотека при Св. Рилска обител**
Р-35: Требник на монах Давид от 80-те год. на XV в., 307 л., бълг. [4, 30], [3, 73–75].
Р-2/3 (Р-37): Требник на Душко Граматик от 1686 г., 181 л., бълг. [4, 32], [3, 76–78].
Р-2/1 (Р-38): Требник от 1748 г., 224 л., бълг. [4, 31], [3, 78–79].
- Руска национална библиотека (Новгород, Русия)**
РНБ-519: Служебник от XIII век (Софийски събор № 519, Новгород), перг., руски, РНБ (ш.Соф. 519).
- Библиотека при Троицко-Сергиевска лавра (Русия)**
ТСП-216: Служебник от XV век. 206 л., двуеров, едноюсов, руски.
ТСП-220: Служебник от XVII век, 247 л., църковнославянски.
ТСП-224: Служебник и требник от 1474 г. 361 л., руски.
ТСП-225: Служебник и требник от XVI век. 208 л., руски.

Литература

1. Богдановић Д. Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара / Д. Богдановић. – Београд : САНУ, 1978.
2. Дмитриевский А. Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока / А. Дмитриевский. – Киев : Типография Императорского Университета Св. Владимира Н. Т. Корчак-Новицкого, 1901. – Т. 2 : Εὐχολόγια. – 1141 с.
3. Райков Б., Кодов Хр., Христова Б. Славянски ръкописи в Рилския манастир : [в 2-х т.] / Б. Райков, Хр. Кодов, Б. Христова. – София : Наука и изкуство, 1986.
4. Спространов Е. Опис на ръкописите в библиотеката при Рилския манастир / Е. Спространов. – София : Изд. на Св. Рилска обител, 1902.
5. Стоянов М., Кодов Хр. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека / М. Стоянов, Хр. Кодов. – София, 1964. – Т. 3.
6. Стоянов М., Кодов Хр. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека / М. Стоянов, Хр. Кодов. – София, 1971. – Т. 4.
7. Тончева Хр. Глаголическо наследство в ръкописни требници от XVII век / Хр. Тончева // В. : сп. Palaeobulgarica (Старобългаристика), 2009. – Кн. 2. – С. 51–62.
8. Тончева Хр. Старобългарският Чин на Свето Богоявление в славянските евхологии / Хр. Тончева // Българският език и литература в славянски и неславянски контекст : Международна конференция Сегед, Унгарија (28–29 май 2009). – Szeged, 2011. – С. 113–118.
9. Цонев Б. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София / Б. Цонев. – София, 1910. – Т. 1.
10. Цонев Б. Опис на славянските ръкописи и старопечатни книги в Пловдивската народна библиотека / Б. Цонев. – София, 1920.
11. Цонев Б. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София / Б. Цонев. – София, 1923. – Т. 2.
12. Fr ček J. Euchologium Sinaiticum : texte slave avec sources grecques et traduction française / J. Fr ček // II Patrologia Orientalis. – 1939. – 24/5.
13. Goar J. Εὐχολόγιον siue Rituale Graecorum / J. Goar. – Venize, 1730 ; Graz, 1960.
14. Nachtigal R. Euchologium Sinaiticum : starocerkvenoslovanski glagolski spomenik : [I. Fotografski posnetek] / R. Nachtigal. – Ljubljana, 1941 ; [II. Tekst s komentarjem]. – Ljubljana, 1942.
15. Parenti St., Velkovska E. L'Eucologio Barberini gr. 336 : ff. 1–263 / St. Parenti, E. Velkovska. – Roma : C. L. V.-Edizioni Liturgiche, 1995.
16. Tarnanidis I. The Slavonic Manuscripts, discovered in 1975 at St. Catherine monastery on Mount Sinai / I. Tarnanidis. – Thessaloniki, 1988.
17. Toncheva H., Iliev I. The Old Bulgarian Euchologion – a Part of the Manuscript Heritage of Plovdiv National Library / H. Toncheva, I. Iliev // Proceedings of The Final Conference of EMBARK Project (3–4 April 2012). – P. 37–42.

Анотация

Синайский евхологий (Синайский требник, Euchologium Sinaiticum) – древнеболгарская глаголическая рукопись, содержащая 133 листа пергамента. Датируется X веком, содержит большей частью требник (собрание молитв и особых церковных чинов по разным поводам). Найденные в 1975 году листы опубликованы Й. Тарнанидисом. В статье вынесены данные о лексико-семантических дублетах, зарегистрированных в славянских списках древнеболгарского Чина Великого Водоосвящения на Богоявление. В этой работе дублеты в новонайденных Богоявленских текстах впервые публикуются полностью.

Ключевые слова: евхологические рукописи, Чинопоследование Великого Освящения Воды на Богоявление, лексико-семантические дублеты.

Анотація

Синайський Євхологій (Синайський требник, Euchologium Sinaiticum) – давньоболгарський

глаголичний рукопис, що містить 133 аркуша пергамена. Датується X століттям, містить здебільшого требник (збори молитв і особливих церковних чинів з різних приводів). Знайдені в 1975 році листи опубліковані Й. Тарнанідісом. У статті винесені дані про лексико-семантичні дублети, зареєстровані у слов'янських списках давньоболгарського Чину Великого Водосвяття на Богоявлення. У цій роботі дублети в новознайдених Богоявленських текстах вперше публікуються повністю.

Ключові слова: евхологічні рукописи, Чинопослідування Великого Освячення Води на Богоявлення, лексико-семантичні дублети.

Summary

Euchologium Sinaiticum is a Glagolitic Old-Bulgarian manuscript containing 133 sheets of parchment paper. It dates back to the X century and contains mainly a prayer-book (a collection of prayers and special divine services for different occasions). The parchment papers found in 1975 were published by J. Tarnanidis. This article presents lexical-semantic doublets registered in the Slavonic copies of the Old-Bulgarian Blessing of the Waters in the Eve of Epiphany. Here, for the first time, are published the doublets in the new-found texts of the Blessing of the Waters in the Eve of Epiphany.

Keywords: Euchological manuscripts, Blessing of the Waters in the Eve of Epiphany, lexical-semantic doublets.

УДК 81.411.2–22

Турчак О. М.,
кандидат філологічних наук,
Дніпропетровський університет
імені Альфреда Нобеля

ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНІ ТА ІНТРАЛІНГВАЛЬНІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У МОВІ ПЕРІОДИКИ КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ

Сьогодні надзвичайно зросла роль засобів масової інформації, зокрема преси. Це пояснюється тим, що вона щодня інформує про новини в різних галузях життя, науки, політики, виробництва. Періодичні видання є тим джерелом, для якого характерна поява нових слів і нових значень слів.

Останнім часом найбільшу увагу дослідників привертають питання щодо причин появи нових слів у мові та рушійних сил, які зумовлюють еволюцію мови. Це питання намагалися з'ясувати багато дослідників. Переважно мовознавці звертали увагу на екстралінгвальну зумовленість появи нових слів. Серед них Л. І. Баранникова, Ю. М. Гордєєв, Є. В. Розен. Менше, хоч і досить активно, досліджувалися внутрішні чинники розвитку нових лексем. Їм присвятили праці такі дослідники, як У. Ш. Байчура, С. С. Волков, О. В. Сенько, Д. М. Шмельов. Слід зауважити, що більшість мовознавців мають традиційний погляд на розвиток мови та появу нових слів. Вони переконані, що нові лексеми виникають як під впливом екстралінгвальних, так й інтралінгвальних чинників у їхній взаємодії. Подібної думки дотримуються О. С. Ахманова, П. А. Будагов, В. К. Журавльов, Л. П. Крисін, В. З. Панфілов, Є. Д. Поліванов.

Характерною особливістю мови української періодики кінця ХХ століття є активізація мовленнєвих новотворів – okazionalizmiv. Збільшення кількості okazionalizmiv у мові газет та журналів пов'язане з тим, що українська мова